

ІНДИВІДУАЛІСТИЧНІ ТА КОЛЕКТИВІСТСЬКІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОСОБЛИВОСТІ МІЖПОКОЛІННЄВИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ МЕШКАНЦІВ ЛЬВІВЩИНИ)

INDIVIDUALISTIC AND COLLECTIVISTIC VALUES IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY: INTERGENERATIONAL INTERPRETATIONS FEATURES (LVIV REGION AS THE EXAMPLE)

У статті представлено результати дослідження, що стосується інтерпретацій індивідуалістичних та колективістських цінностей у межах поколінь, виділених відповідно до спільності проживання історичних подій. Розкрито пріоритетність певного виду цінностей для кожного покоління, а також інтерпретацію значень кожного з ціннісних конструктів. Відповідно до результатів дослідження продемонстровано, що незважаючи на радянський / пострадянський / український соціалізаційний досвід для всіх поколінь характерна змішана система цінностей з більшою орієнтацією на індивідуалістичні для молоді та з більшою орієнтацією на колективістські для представників старшого віку. Попри схильність старшого покоління до колективістських цінностей, розуміння важливості індивідуалістичних цінностей притаманне всім поколінням, про що свідчать результати проективної методики, яка показала, що усі покоління підтримують спрямованість дітей на індивідуалістичні цінності. Вивчаючи специфіку розуміння значення колективістських та індивідуалістських цінностей різними віковими групами, ми звернули увагу на те, що для представників всіх поколінь українців характерна схильність виділяти однакові чи подібні значення цінностей. Визначено, що для представників усіх поколінь колективістські цінності проявляються через доброзичливість, яка межує з альтруізмом, конформізмом та консерватизмом (традиційністю), а індивідуалістичні – через самоспрямованість (впевненість в собі), універсалізм, толерантність. Ціннісна система змішаного колективістсько-індивідуалістського типу, характерна для представників всіх поколінь, дозволяє робити висновок про відсутність значних відмінностей в інтерпретаціях колективістських й індивідуалістичних цінностей у сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: цінності, індивідуалістичні цінності, колективістські цінності, покоління, інтерпретація.

The article deals with the results of the research, concerned the interpretations of the individualistic and collectivistic values by the representatives of different generations, formed according to common historical experience. The authors present the priority of mentioned types of values for every generation and also introduce the intergenerational interpretations of every valuable construction. In accordance to the research results it was demonstrated that in spite of different (soviet / postsoviet / Ukrainian) socialization experience all generations use to get mixed valued system. This mixed valued system, however, has some diversity, which is expressed in more individualistic orientation among the youth and more collectivistic orientation among the seniors. Besides the collectivistic predisposition of the senior generation, it was revealed that all generations understand the individualistic values as the important ones. The results of the projective methodic witnessed that the representatives of all generations support the predisposition for the individualistic values for their children (even if they are collectivistic oriented themselves). One more issue concerns the intergenerational interpretations of collectivistic and individualistic values. It was revealed that lots of values got identical or very similar meaning by different age people. Thus the collectivistic values are interpreted by the representatives of all generations as the goodwill, which borders with the altruism, conformism and conservatism (traditionalism); the individualistic values are interpreted as one selves focus (self-confidence), universalism and tolerance. The valued system of mixed collectivistic-individualistic type, characterized the representatives of all generations, gives the opportunity to make the conclusion about the absence of the considerable differences in the interpretations of the individualistic and collectivistic values in the contemporary Ukrainian society.

Key words: values, individualistic values, collectivistic values, generations, interpretation.

УДК 316.42.051.6(477.83)-054.4(091)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.11.7>

Калиняк О.Т.

к.соціол.н., доцент кафедри соціології
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Колядко А.Ю.

студентка магістерської програми

з соціології

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Постановка проблеми. Однією з важливих особливостей сучасного соціуму є його функціонування та розвиток у культуроцентричному дискурсі, в рамках котрого наголошується на визначальному впливі культури на умови життєдіяльності людей. Розуміння цієї тенденції призводить до зміщення наукового зацікавлення з аналізу політичного й економічного контексту в соціокультурний, наголошуючи на пріоритетному дослідженні куль-

турно-ментальних чинників. Серед базових категорій, за посередництвом яких вивчають культуру, чільне місце займають цінності тих, хто наповнює та формує цю культуру. Цінності виконують цілком різні завдання: з одного боку, вони можуть забезпечувати цілісність суспільства, регулювати спроможність його консолідації на різних етапах розвитку, а з іншого – можуть навпаки роз'єднувати суспільство та виступати чинником його деконсо-

лідації. Цілком очевидно, що сьогодні консолідаційні та деконсолідаційні питання є особливо важливими для українського суспільства. А оскільки, ймовірно, ці питання тісно пов'язані з цінностями, що притаманні сучасним українцям, то актуальність глибинного дослідження ціннісної площини сьогоденного українського суспільства є обґрунтованою.

Не намагаючись охопити вивчення цінностей повною мірою, у цій роботі ми зосередимо увагу на одному із значимих аспектів цієї фундаментальної соціологічної категорії. Зокрема, на нашу думку, в рамках сучасних реалій на українському ґрунті, особливої уваги заслуговує такий біполярний конструкт ціннісних дилем, як індивідуалістичні (орієнтація на себе) та колективістські (орієнтація на інших) цінності. Ця ціннісна дихотомія виходить за межі лише культурної площини, вона пов'язана як з політикою, так із економікою, що дозволяє застосовувати її для вивчення суспільства комплексно.

На процес формування цінностей мають вплив різні демографічні та соціальні характеристики людей, які дозволяють об'єднувати їх у певні соціальні групи або навпаки диференціювати одних від інших. Вивчаючи індивідуалістичні та колективістські цінності в українському суспільстві, вважаємо доцільним обрати таким об'єднуючим чи диференціюючим чинником поколіннєву приналежність. Розрізнення поколінь для дослідження рівня їхнього індивідуалізму / колективізму, на нашу думку, оптимально пов'язати з пострадянським контекстом. Значна частина сучасних українців має досвід радянського минулого, в якому культивувалися колективістські цінності і не підтримувалися індивідуалістичні. Цей досвід вплинув на ціннісні інтерпретації кількох сучасних поколінь українців, для яких характерною є орієнтація на колективістські цінності більшою мірою, ніж на індивідуалістичні, що підтверджено низкою проведених досліджень як в Україні, так і поза її межами [4; 6; 7; 9; 10].

Однак сьогодні в Україні вже сформувалося ціле покоління молодих людей, яким радянське світобачення мало б бути чужим, оскільки вони народилися і живуть у суспільстві, в якому колективістські цінності мали б втратити свою вагу, а індивідуалістичні навпаки – її посилити. Таким чином, ми припускаємо, що в сучасному українському суспільстві сформувалися покоління, котрі, залежно від свого більшого чи меншого радянського досвіду, по-різному інтерпретують важливість колективістських та індивідуалістичних цінностей. Перевіряти визначені гіпотези ми будемо на прикладі інтерпретацій мешканців Львівщини, а в подальших наукових розвідках порівняємо отримані результати з думками мешканців інших регіонів України.

Виявлення подібності чи відмінності інтерпретацій колективістських та індивідуалістичних цінностей різними поколіннями, а отже, подібності чи відмінності в баченні розвитку суспільства загалом є вкрай актуальним для сучасного українського соціуму, співіснування в котрому дуже різних думок, позицій, світоглядів часто призводить до деконсолідаційних процесів. Власне, коректне розуміння різноманітності, котра є природним явищем, дозволить використати його для налагодження такої системи управління, яка дозволить консолідувати різноманітності в напрямку суспільного розвитку. Вважаємо, що у сучасний період такого розуміння дуже бракує сучасній українській громаді на різних рівнях управлінських можливостей, що дозволяє робити висновок про гостру практичну актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «цінність» у соціології є одним із найбільш досліджених у теоретичному вимірі, воно з'являється вже у класиків В. Томаса (W. Thomas) і Ф. Знанецкого (F. Znaniecki), Е. Дюркгейма (E. Durkheim), М. Вебера (M. Veber), П. Сорокіна (P. Sorokin). З категоріями «колективістські цінності» та «індивідуалістські цінності» працювали Г. Хофстеде (G. Hofstede), Г. Тріандіс (G. Triandis), Ф. Тромпенаарс (F. Trompenaars), Ш. Шварц (Sh. Schwartz). Серед сучасних українських соціологів питанням цінностей займалися В. Магун і М. Руднев, А. Ручка, І. Мейжис, В. Журавльов, В. Васютинський. Проблематику цінностей досліджують такі інституції, як Інститут соціології Національної академії наук України, фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка та інші. Незважаючи на багатий пласт дослідження цінностей, специфічного вивчення колективістських та індивідуалістичних цінностей у контексті міжпоколіннєвої пострадянської диференціації нами знайдено не було, що дає змогу вважати наше дослідження актуальним не лише у практичному, а й у теоретичному вимірі.

Методологічно наше дослідження ґрунтується на соціокультурній парадигмі, яка дозволяє зрозуміти особливості соціокультурного простору та місце колективістських та індивідуалістичних цінностей у соціокультурній реальності [3; 8]. Відповідно, цінності ми розуміємо як параметри культурного виміру суспільства. Цінності можна вважати такими, що набуваються людиною в суспільстві, формуються в процесі соціалізації, передаються від покоління до покоління та забезпечують організацію людської життєдіяльності. У зв'язку з цим цінності можна також розглядати як параметри, виміри, якими одна культура відрізняється від іншої.

няється від іншої, в нашому випадку – якими культура одного покоління буде відрізнятися від культури іншого.

Соціокультурну парадигму, що виступає гранд-теорією нашого дослідження, ми доповнюємо підходом Г. Хофстеде (G. Hofstede), який розглядає колективістські та індивідуалістичні культури. Автор описує зміст цих культур за допомогою таких понять, як символи, герої, ритуали і цінності. Власне, цінності розглядаються як «ядро культури», або як найбільш глибокі прояви культури [11, с. 92–98]. З його теорії міжкультурних відмінностей можна виділити ознаки, що характеризують колективістські цінності (основною характеристикою яких є домінування групових цілей над індивідуальними) та індивідуалістичні цінності (основною характеристикою яких є домінування особистих цілей над колективними) [11, с. 163].

Особливістю нашого дослідження є глибинне вивчення ціннісної площини, тобто ми звертаємо увагу не стільки на кількісні виміри цінностей серед представників різних поколінь, скільки на їхні інтерпретації цінного для них в руслі колективізму та індивідуалізму. Основною джерельною базою для цієї роботи виступили напівструктуровані глибинні інтерв'ю з представниками різних поколінь, диференційованих відповідно до ймовірної специфіки втручання радянського світобачення у процес їхньої соціалізації¹. Крім цього, матеріали інтерв'ю доповнені матеріалами проективної методики, що дали змогу опосередковано, моделюючи певні життєві ситуації й відносини, вивчати ціннісні інтерпретації респондента, а також методики М. Куна і Т. Макпартленда, що дозволила зіставити характеристики ідентичності з орієнтацією особи на колективістські чи індивідуалістичні цінності [2, с. 186].

Постановка завдання. Таким чином, завдання цього дослідження полягає у виявленні особливостей інтерпретації проявів колективістських та індивідуалістичних цінностей представниками різних поколінь, диференційованих відповідно до їхнього радянського та пострадянського соціалізаційного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначень поняття «цінності» у сучасній науці, як у міждисциплінарному, так і соціологічному вимірах, є дуже багато. У цій роботі ми пропонуємо вважати «цінністю» те, що має важливе значення для людей у контексті задоволення її потреб та інтересів. Цінності закріплюються у правилах та переконаннях

і проявляються назовні в поведінці, символах, ритуалах. Саме через ці прояви можна «прочитати» зміст культури. Одна культура відрізняється від іншої на основі параметрів, важливим серед яких є дихотомія «індивідуалізм-колективізм». Відповідно, *колективістські цінності* розуміємо як параметри виміру культури, основною характеристикою яких є домінування групових цілей над індивідуальними, а *індивідуалістичні цінності* – як параметри виміру культури, основною характеристикою яких є домінування особистих цілей над колективними.

Вимір індивідуалізм-колективізм в контексті культурних відмінностей показує, якою мірою люди інтегровані до груп. В культурах колективістського типу людина пов'язана від народження з «ми-групами», які можуть її захистити в обмін на лояльність, підкорення власних інтересів груповим. В індивідуалістичних суспільствах люди досить автономні, піклуються про власний добробут і близьких людей [9, с. 7]. При цьому індивідуалізм не слід тлумачити як егоїзм індивідів. Так само і колективізм не обов'язково свідчить про лояльність до інших, а насамперед до малих груп, членом якої є індивід. Йдеться передусім про міру власної відповідальності: чи бажають люди діяти і досягати цілей як окремі індивіди чи як члени групи [1, с. 165].

Цінності можуть проявлятися на суспільному, груповому чи особистісному рівні. Цінності стають виразниками культури в процесі зростання їхньої значущості для багатьох людей. Тобто цінності спочатку стають цінностями особи, а потім групи, до якої вона належить. А пізніше, коли значення цінності зростає настільки, що вона стає важливою для багатьох людей, її починають називати соціальною цінністю. Звідси виходить поділ цінностей на особистісні, групові й суспільні (див. рис. 1).

Рис. 1. Рівні прояву колективістських й індивідуалістичних цінностей

У цій роботі ми зосереджуємо свою увагу на рівні особистості, вивчаючи її думки, уявлення, переконання. У зв'язку з цим ми адаптували теорію міжкультурних відмінностей Г. Хофстеде до власного дослідження й представили

¹ База даних глибинних інтерв'ю з представниками 4 поколінь українців на тему «Уявлення про колективістські та індивідуалістські цінності в українському суспільстві: особливості бачення різних поколінь», проведених у березні-квітні 2019 р. (Львівщина).

Прояви колективістських та індивідуалістичних цінностей на особистісному рівні

Колективістські цінності	Індивідуалістичні цінності
Для індивіда характерна орієнтація на групові цілі та інтереси в обмін на безпеку	Для індивіда переважає орієнтація на власні цілі та інтереси під час здійснення будь-якої діяльності
Індивід схильний адаптуватися до ситуації	Індивід змінює ситуацію на свою користь
Для індивіда характерна схильність до групової відповідальності	Для індивіда характерна схильність брати власну відповідальність за свій вибір, свої вчинки
В індивіда переважають зобов'язання по відношенню до групи (почуття сорому за проступки)	В індивіда переважають зобов'язання по відношенню до себе (почуття провини за проступки)
Мотивація індивіда – особисті відносини (важливіші за ціль)	Мотивація індивіда – мета (важливіша за особисті відносини)
Для індивіда характерна схильність до послуху й порядку (конформізм)	Для індивіда характерна схильність до лідерства й різноманітності (інновація)
Ставлення індивіда відрізняється по відношенню до «своїх» і «чужих» (диференційованість)	Ставлення і поведінка індивіда однакові до всіх (універсалізм)
Власна ідентичність пов'язується з соціальною приналежністю («я-син», «я-студент»)	Переважають індивідуальні особливості під час визначення власної ідентичності («я-творча людина», «я добрий»)

основні ознаки колективістських й індивідуалістичних цінностей на особистісному рівні (див. таблицю 1)².

Попри те, що ми акумулюємо увагу на особистісному рівні інтерпретації цінностей, кожну окремо взятую особу ми розглядаємо в межах покоління, які виховувалися в рамках різного соціалізаційного простору (радянського чи пострадянського / українського); ці покоління об'єднані подібним історичним досвідом проживання значимих соціальних ситуацій, найбільш загальною подібністю життєвого шляху тощо [5, с. 26–27]. Відповідно, виходячи з того, що період базового становлення цінностей триває до 25–27 років, було сформовано 4 групи респондентів та 4 покоління людей з потенційно різним впливом радянського світобачення:

– *люди старшого віку* (61 р. і більше – народжені до 1958 р.) – активна фаза соціалізації та базове становлення цінностей відбувається в ранньому СРСР; соціальний контекст характеризується незахищеністю, тоталітарним режимом;

– *люди зрілого віку* (41–60 рр. – народжені з 1958 р. до 1978 р.) – активна фаза соціалізації та базове становлення цінностей відбувається за умов краху СРСР та в перші роки становлення незалежності України; соціальний контекст характеризується частковою лібералізацією суспільно-політичного життя;

– *люди середнього віку* (28–41 рр. – народжені з 1978 р. по 1991 р.) – активна фаза соці-

алізації відбувається як в пізньому СРСР, так і в часи незалежності України;

– *люди молодого віку* (15–27 рр. – народжені з 1991 р.) – активна фаза соціалізації та базове становлення цінностей відбувається в незалежній Україні.

У результаті проведеного дослідження ми виявили специфіку розуміння значення колективістських та індивідуалістичних цінностей різними віковими групами і дійшли висновку, що в межах кожного покоління спостерігається орієнтація на змішану систему цінностей, що, однак, має різні прояви і значення колективістських й індивідуалістичних цінностей в кожному віковому кейсі. Одержані дані представлено в таблиці 2, в якій за допомогою векторних стрілок показано чітку спрямованість респондентів на колективістські чи індивідуалістичні цінності або орієнтацію на змішану систему цінностей.

Узагальнені дані з таблиці 2 ми відобразили на рис. 2, де показано, що серед опитаних представників молодого покоління присутні прояви змішаної системи цінностей з більшою орієнтацією на індивідуалістичні. Для представників середнього віку характерною є спрямованість на змішану систему цінностей. Серед представників зрілого віку проявляється схильність до індивідуалістичних цінностей, проте здебільшого переважає схильність до колективістських цінностей. Для опитаних представників старшого віку спостерігається переважаюча орієнтація на колективістські цінності.

Аналогічна схильність до певного виду цінностей проявилася і під час аналізу відповідей на питання тесту М. Куна і Т. Макпарт-

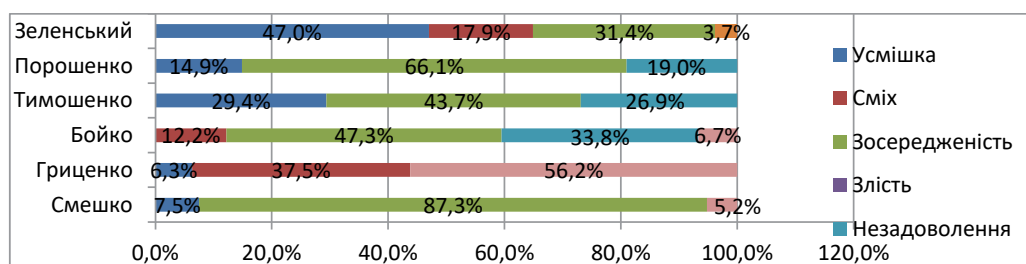
² Визначення колективістських та індивідуалістичних цінностей на груповому та суспільному рівні потребує додаткового вивчення на основі іншого методологічно-методичного підходу і буде здійснено в наступних наукових розвідках.

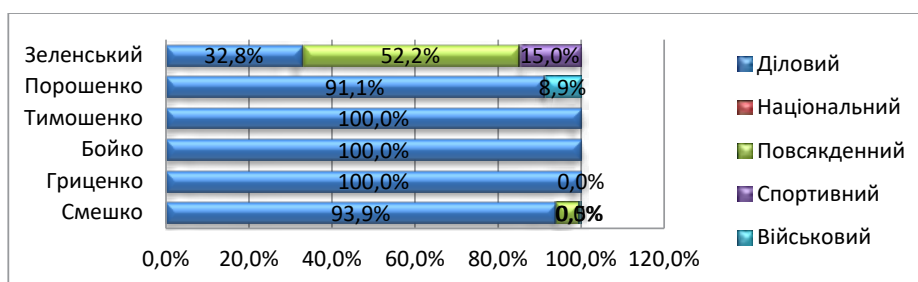
Таблиця 2

Спрямованість респондентів на колективістські та (чи) індивідуалістичні цінності

	Молодь		Особи середнього віку		Особи зрілого віку		Особи старшого віку	
	Колективістські цінності	Індивідуалістські цінності	Колективістські цінності	Індивідуалістські цінності	Колективістські цінності	Індивідуалістські цінності	Колективістські цінності	Індивідуалістські цінності
1. Мета	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→
2. Адаптація	←→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→
3. Відповідальність	←→	←→	←→	←→	←...→	←...→	←...→	←...→
4. Зобов'язання	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→
5. Мотивація	←→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→
6. Конформізм-інновація	→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→	←...→
7. Універсальність поведінки	←→	←→	←→	←→	←...→	←...→	←...→	←...→

Рис. 2. Схильність вікових груп до колективістських та (чи) індивідуалістичних цінностей

Рис. 3. Орієнтація на колективістські цінності різних вікових груп

ленда – спостерігається тенденція до збільшення орієнтації на колективістські та зменшення орієнтації на індивідуалістичні цінності зі збільшенням віку (див. рис. 3, 4).

За допомогою проективних ситуацій ми мали змогу не лише виявити схильність до певного виду цінностей, а й визначити тлумачення проявів колективістських та індивідуалістичних цінностей представниками різних

вікових груп. *Колективістські цінності* у представників всіх поколінь проявляються більшою мірою через доброзичливість, яка межує з альтруїзмом, а також через конформізм як слухняність, схильність до адаптації, а також консерватизм (традиційність), що проявляється у дотриманні християнських принципів. До значень колективістських цінностей представники молоді відносять також стабіль-

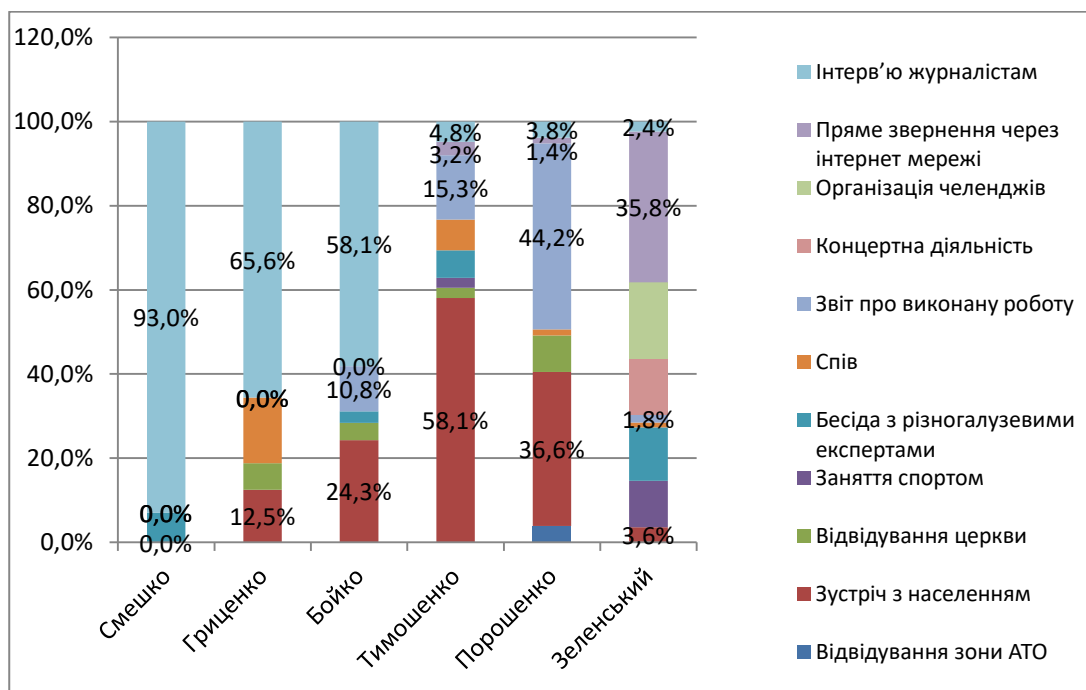

Рис. 4. Орієнтація на індивідуалістичні цінності різних вікових груп

ність у роботі та доході; представники зрілого віку – рівність, яка виключає визнання наявності ієрархії, що стимулює конкуренцію, особистий розвиток й ініціативу; представники старшого віку – справедливість як відмінне ставлення до людей, залежно від сприйняття їх поведінки. *Індивідуалістичні цінності* проявляються у опитаних представників всіх поколінь через самоспрямованість (впевненість), яка характеризується самостійністю, вмінням висловлювати і відстоювати свою думку та вірою в себе, що дозволяє розвиватися і досягати успіху. Представники молоді та середнього віку до значень індивідуалістичних цінностей відносять ще універсалізм – однакове ставлення до всіх, що зумовлює відповідну поведінку. Поряд з універсальністю поведінки фігурує значення толерантності – прийняття і правильне розуміння різних категорій людей, незалежно від їх фізичних чи розумових можливостей. Інновацію як одне із значень індивідуалістичних цінностей представники молоді та осіб зрілого віку характеризують як відкритість до змін і прогресивність.

Загалом можна простежити інтерпретацію аналогічних значень представників всіх поколінь українців, тобто можна виокремити ті значення колективістських (доброзичливість, конформність) чи індивідуалістичних цінностей (самоспрямованість, універсальність поведінки), які однаково присутні й важливі для більшості опитаних респондентів. На нашу думку, саме ця подібність є значимою під час прийняття управлінських рішень та втілення їх у життя, під час вирішення питань різного рівня

важливості суспільного розвитку. Тому під час спірних ситуацій, за необхідності згуртування людей потрібно акцентувати увагу саме на спільності значень колективістських та індивідуалістичних цінностей й мінімізувати відмінності, що можуть призвести до загострення відносин, різного роду конфліктів чи будь-яких інших деконсолідаційних процесів, котрі можуть призвести до руйнівних наслідків.

Цікавим аспектом нашого дослідження стало те, що незважаючи на схильність респондентів до колективістських чи індивідуалістичних цінностей, всі опитані представники 4 поколінь, незалежно від особливостей власної соціалізації, схильні заохочувати й підтримувати орієнтацію власних дітей на індивідуалістичні цінності. Тобто можемо припустити, що незважаючи на домінування в орієнтаціях людей колективістських цінностей (йдеться про три старші покоління), розуміння важливості індивідуалістичних цінностей притаманне не лише молоді, а й представникам всіх вікових груп, що дає підстави робити висновок про значні консолідаційні міжпоколінні можливості.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, проведене дослідження, яке базувалося на триангуляції матеріалів глибинних напівструктурованих інтерв'ю з представниками чотирьох, диференційованих відповідно до свого радянського / пострадянського / українського соціалізаційного досвіду, поколінь сучасних українців та результатів реалізованих з цими респондентами проєктивних методик, дає змогу стверджувати, що

для всіх поколінь характерна змішана система цінностей у контексті показників індивідуалізму та колективізму. Дослідження достатньо переконливо продемонструвало тенденції до зростання ваги індивідуалістичних цінностей із зменшенням віку сучасних українців, що проявляється як у наданні більшої ваги окремим індивідуалістичним ціннісним показникам, так і в підкресленні індивідуальних особливостей під час визначення власної ідентичності. І навпаки – чим старші люди, тим більш значимими для них є колективістські цінності та соціальні аспекти власної ідентичності. Проте дослідження не дає підстав виокремити покоління, для якого були б притаманні лише індивідуалістичні або лише колективістські цінності: кожне із визначених поколінь цінує, хоча й різною мірою, як колективізм, так і індивідуалізм. Таке твердження дозволяє зробити висновок, що ціннісна дихотомія індивідуалізм / колективізм не повинна виступати роз'єднуючим фактором для сучасного українського суспільства, а навпаки, завдяки спільним точкам дотику може слугувати вагомою консолідуючою віссю для сучасного соціуму. Таким чином, розуміння ціннісної системи змішаного колективістсько-індивідуалістського типу як важливої особливості українського суспільства може і повинно мати вагоме значення під час прийняття управлінських рішень на різних рівнях суспільних трансформацій, актуальність котрих, ймовірно, ще довгий час буде визначальною для України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Журавльов В.М. Колективізм і індивідуалізм як фактори формування корпоративних струк-

тур. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2011. Вип. 20(2). С. 162–170.

2. Кун М., Макпартленда Т. Емпіричні дослідження установок особистості на себе. *Сучасна зарубіжна соціальна психологія.* Тексти. М., 1984. С. 180–188.

3. Лапин Н.И. Социокультурный подход и социально-функциональные структуры. *Социологические исследования.* 2000. № 7. С. 3–12.

4. Магун В., Руднев М. Жизненные ценности населения Украины: сравнение с 23 другими европейскими странами. *Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии.* 2008. № 1. С. 226–273.

5. Новикова Л. Ціннісні відмінності поколінь в сучасному українському суспільстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія.* 2015. Вип. 1. С. 23–31.

6. Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : зб. наук. пр. Ін-т соціології НАН України.* 2014. Т. 1, вип. 1 (15). С. 117–124.

7. Ручка А. Ціннісні пріоритети населення України за умов суспільних трансформацій. *Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг.* Київ : Інститут соціології НАН України, 2011. Том 1. 576 с. С. 201–215.

8. Сорокин П.А. *Человек. Цивилизация. Общество.* Москва : Политиздат, 1992. 543 с.

9. Шестаковський О.П., Білоус Є.В. Базові культурні особливості українського суспільства і можливості їх використання для соціально-економічного розвитку. *Наукова доповідь за ред. О.М. Балакіревої.* Київ, 2015. 36 с.

10. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 207 с.

11. Hofstede G., Minkov M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind.* McGraw Hill, 2010. 561 p.